פריון שבוים מצוה רבה היא אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן דפריון שבוים מצוה רבה היא א"ל דכתיב [1]והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי ואמר רבי יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו חרב קשה ממות [א]אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא אי בעית אימא סברא האי קא מינוול והאי לא קא מינוול ואבע"א קרא [2]יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב איבעית אימא (א) סברא האי קא מצטער והאי לא קא מצטער איבעית אימא קרא [3]טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי [קשה מכולם] דכולהו איתנהו ביה: תנו רבנן [ב][א]קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה נגבית בשנים [ג][ב]שאין עושים שררות על הצבור פחות משנים ומתחלקת בשלשה כדיני ממונות [ג]תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה שגבויה וחלוקה שוים [ד]תמחוי בכל יום קופה מערב שבת לערב שבת [ה]תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר [ו]ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותה לכל מה שירצו [ז]ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלים ולהסיע על קיצתן אמר מר אין עושין שררות על הצבור פחות משנים מנא הני מילי אמר רב נחמן אמר קרא [4]והם יקחו את הזהב וגו' שררות הוא דלא עבדי [ח]הא הימוני מהימן מסייע ליה לרבי חנינא דאמר רבי חנינא מעשה [ט]ומינה רבי שני אחין על הקופה מאי שררותא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לפי [ד][י]שממשכנין על הצדקה ואפילו בע"ש איני והא כתיב [5]ופקדתי על כל לוחציו ואמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ואפי' על גבאי צדקה לא קשיא [כ]הא דאמיד הא דלא אמיד [ה]כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה [6]והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו' [ו](המשכילים יזהירו כזוהר הרקיע) זה דיין שדן דין אמת לאמתו ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו גבאי צדקה במתניתא תנא והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות כגון מאן אמר רב כגון רב שמואל בר שילת דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא א"ל שבקתיה להימנותך אמר ליה (ב) הא תליסר שנין דלא חזיא לי והשתא נמי דעתאי [ז]עלויהו [ח]ורבנן מאי אמר רבינא [7]ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ת"ר [ט][ל]גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה אבל פורש זה לשער וזה לחנות [מ]מצא מעות בשוק לא יתנם בתוך כיסו אלא נותנן לתוך ארנקי של צדקה ולכשיבא לביתו יטלם כיוצא בו [נ]היה נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק לא יתננו לתוך כיסו אלא נותנן לתוך ארנקי של צדקה ולכשיבא לביתו יטלם [י]תנו רבנן [ס]גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן [ע]גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן [פ]מעות של צדקה אין מונין אותן שתים (ג) אלא אחת אחת אמר אביי מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא כיון דשמעה להא דתניא ולשנותה לכל מה שירצו הוה יתיב אמר אביי מריש הוה עביד מר תרי כיסי חד לעניי דעלמא וחד לעניי דמתא כיון דשמעה להא דאמר ליה שמואל לרב תחליפא בר אבדימי עביד חד כיסא

ואתני

שבי כולהו איתנהו ביה. שהוא ביד העכו"ם לעשות בו כל חפצו אם למות [אם לחרב] אם לרעב: **מפני שהוא כדיני ממונות.** לעיין ולתת לכל אחד כפי טפלים התלויין בו: **שגבויה וחלוקה שוה.** בכל יום מדי יום ביום כדקתני לקמיה לפיכך אין גבויין בשנים שלא יטרחו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק: **לעשות קופה תמחוי.** לחלק לעניי עולם אם ירבו עליהן: **להתנות על המדות.** להגדיל סאת העיר או להקטין: **ועל השערים.** שער חטין והיין שלא ימכרנה שנה זו יותר מכך וכך דמים: **להסיע על קיצתם.** לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין תורה: **הא הימוני מהימן.** יחיד להיות גזבר: **שני אחים.** לגבי המנויא כחד דמו: **מאי שררותא.** דקופה דקאמרת עלה לפי שאין עושין שררה על הצבור כו': **אפילו בע"ש.** שיש פתחון פה לבעה"ב לומר טרוד אני: **ופקדתי וגו'.** אלמא אסור למשכן: **אמיד.** עשיר[ל]: **גבאי צדקה.** המשכילים אל דל מהו צריך: **מלמדי תינוקות.** מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה: **שבקתיה להימנותך.** שהיית רגיל ללמדם באמונה וללמד וליסב על נכס תמיד: **דעתאי להתם.** לתינוקות: **ורבנן מאי.** תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד מאי כתיב בהו: **לפרוש זה מזה.** מפני החשד שלא יאמרו זה הגונב יחידי דעתו לגנוב: **אבל זה פורש לחנות וזה לשער.** זה לגבות מיושבי השער וזה לגבות מיושבי החנות ובלבד שיראו שניהן כאחד: **לא יתנם לתוך כיסו.** שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב: **פורטין.** פרוטות שגבו נוקחין דינרי כסף לפי שהפרוטות של נחושת מתליעות: **ואין פורטין לעצמם.** פן יחשדום שפורטין בזול: **אין מונין אותם שנים שנים.** פן יאמרו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחד: **אציפי דבי כנישתא.** מחצלות של בית הכנסת משום דמזכי להו ממעות הקופה:

ואתני

פריון שבוים מצוה רבה. והא דאמר בפרק בני העיר (מגילה דף כז.) אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פריון שבוים שמא מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני: **ומתחלקת** בג' מפני שהיא כדיני ממונות. וא"ת מהאי טעמא נמי תהא נגבית בג' ופר"ת לפי שהיה ידוע שום של כל אחד ואחד כמה יתן: **ולשנותה** לכל מה שירצו. נראה לר"ת דיכולים לשנותו אף לדבר הרשות אע"ג דאמרינן בערכין בפ"ק (דף ו: ושם) האי מאן דנדב שרגא לבי כנשתא אסור לשנותה לדבר הרשות ואמר נמי התם האומר פרוטה זו לצדקה עד שלא באה ליד הגבאי מותר לשנותה משבאה ליד הגבאי אסור לשנותה (ד) לדבר הרשות הכא שבני העיר משנים אותה שאני לפיכך מותר לשנותה אפילו לדבר הרשות ואפילו באה ליד הגבאי וכן היה ר"ת נוהג לתת מעות הקופה לשומרי העיר לפי שעל דעת בני העיר נותנים אותם: **כי הא דרבא אכפיה.** אחר היה עמו דאין עושין שררה על הצבור פחות מב' ולא חשיב ליה [ב]מפני כבודו של רבא: **אכפיה** לרב נתן. וא"ת והא בפרק כל הבשר (חולין דף קי: ושם ד"ה כל) אמר כל מ"ע שמתן שכרה (ו)[כתובה] בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרים עליה וגבי צדקה כתיב כי פתוח תפתח את ידך לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים טו) ואר"ת דהאי כפיה בדברים כמו כפייה (ה) ועל בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נג.) ועוד תירץ דהכא קבלו עליהם שיכופו אותן הגבאי ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית בה לאו דכתיב בה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ וגו' ולריב"א נראה דהא דאין ב"ד מוזהרין על מצות עשה שמתן (ו) שכרן בצדה היינו דאין נענשין וכן משמע בירושלמי דהמוכר את הספינה והביא דכל הבשר (שם) דלא הוה מוקיר אבוה וכפתוהו ואמר להו שבקוהו ה"פ אינכם מוזהרין להכריחו עד שיעשה כשאר מצות עשה דאם א"ל עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו כדאמר בהכותב (כתובות דף פו: ושם) [וע"ע תוס' כתובות מט: ד"ה אכפייה ותוס' חולין קי: ד"ה כל]: **דין אמת** לאמתו. אמת לאפוקי דין מרומה אע"ג שהעדים מעידין אותו (מ)[אין מחתכים אותו] כיון שיודעים שמשקרים כדדרשינן (בסנהדרין דף ז.) [נ"ל בשבועות ל:] לאמתו שלא יטו את הדין [וע"ע תוס' מגילה טו: ד"ה זה]: **ומצדיקי** הרבים וגו' אלו מלמדי תינוקות. אומר ר"י דצריך לומר דרקיע מזהיר טפי מכוכבים דהא בס"פ אלו עוברין (פסחים מט: ושם ד"ה לא) משמע דגבאי צדקה עדיפי ממלמדי תינוקות דאמר לא מצא בת תלמיד חכם ישא בת גבאי צדקה לא מצא בת גבאי צדקה ישא בת מלמדי תינוקות ואריב"א כי אלא בפרקי דרבי אליעזר דרקיע דהאי קרא דהמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע היינו רקיע שעל ראשי החיות שמזהירין מכוכבים שאורו כאור החמה והאי דקאמר ורבנן מאי אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש היינו שמש של עתיד לבא דהוא שבעתים כאור שבעת הימים ואור שבעת ימי בראשית היה שבעתים מאור חמה של עכשיו כדמפרש תרגום של רני ושמחי (זכריה ב):

ולע"פ

עין משפט נר מצוה

ע א ב ג מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הל' ה סמג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנו סעיף ג:
עא ד ה ו מיי' שם הל' ו ו טוש"ע שם סעיף ד:
עב ז מיי' פ"ד מהל' מכירה הל' ט סמג לאוין קע טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף כו כח:
עג ח ט מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הל' ה סמג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנו סעיף ג:
עד י מיי' שם פ"ו הל' י סמג שם טוש"ע יו"ד סי' רמח סעיף ב:
עה כ מיי' שם הל' י והל' יא טוש"ע שם סעיף א וסעיף ז:
עו ל מ נ מיי' שם פ"ט הל' ח ט סמג שם טוש"ע יו"ד סי' רנז סעיף א:
עז ס ע מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף ב:
עח פ מיי' שם הל' י טוש"ע שם סעיף א:

◆

מוסף רש"י

שממשכנין על הצדקה. נוטלים משכונות על צדקה שיפסקו עליו ואינו נותנן. ואפילו בע"ש. שהאדם טרוד (קדושין עו:). פורטין. פרוטות של נחשת שגבו לצדקה וכשמתעכבין אותם מתליעות צריך לפורטן בכסף (פסחים יג.): מחליפין פרוטות נחושת בסלעי כסף מפני שהפרוטות מתעפשות ונפסלות (ב"מ לח.). תמחוי. מאכל שגובין מבעלי בתים לחלק לעניים בכל יום (שם). מאכל לחם ומיני מאכל שגובין לחלק (פסחים יג.). ואין מוכרין לעצמן. שמא יחשדום שלקחום בזול (שם).

◆

רבינו גרשום

נהרג בחרב כיוייל. דמתלכלך בדמו: נגבית בשנים. משום דמתחלקת לעניי העיר ודבר קצוב הוא שיודעין כמה כל אחד צריך ליתן בקצוב ונותנין בשוה וליכא אלא סידורי בעלמא דגובין אותו גבאי צדקה מהם: ומתחלקת בג'. מפני שהיא כדיני ממונות נוטלין מזה ונותנין לזה אף מחלקין צדקה מרבין לא' וממעטין לא' לפי שיראי צריכי עניים: גיבויה וחלוקה שוה. שגובין בכל א' לפי מה שיודע משנת וכעין דין שמעיינין בדין על פי להרבות ועל פי למעט משא"כ בקופה שאין גובין מכל אחד אלא לפי מה שירצה ליתן ג) וקרוב נותנין כולן בשוה: לעשות קופה תמחוי. שאם נותר בקופה יותר על צורך עניי העיר ונתמעט בתמחוי לעניי כל אדם שבאו עניים הרבה וכן אין תמחוי לקופה כמו כן: להתנות על המדות. להגדילן או למעטן מכמות שהיו: ועל השער. שאם היה השער ביוקר רשאין להתנות שילך בזול: ועל שכר הפועלין. שאם נשכרו פועלים בג' פשיי ביום רשאין להתנות שלא ישכרום אלא בכב': ולהסיע על קיצתן. לקנוס על מי שעובר על תנאי שקבעו אנשי העיר: והם יקחו. ואין הם פחות משנים: שררות הוא דלא עבדי פחות משנים. כלומר דמשמע טעמא דשררות הוא דבעינן ב' ולא לשום דין ולא לשום עדות הלכך (הא) המוני מהמני אפי' ב' קרובים למנות על הקופה והיינו) מאי שררות איכא בגבאי צדקה הואיל ודבר קצוב הוא ונותנין ברצון:

ממשכנין. אם מעכב ליתן צדקה בקופה. ואפי' בע"ש דטרידי אינשי בתיקון מאכלם: הא דאמיד. אם אומדין אותו שהוא עשיר וממאן ליתן ממשכנין אותו בעל כרחו והא דלא אמיד שאין לו מה ליתן אם (לוה) [ליה] ממשכנין עליו נאמר ופקדתי על כל לוחציו. שקל מיניה [ד' מאה] זוזי לצדקה. דהוה אמיד שהיה עשיר גדול: זה דיין. שמשכיל לדין הדין לאמתו.

מסורת הש"ס

א) [ברכות ד: וש"נ], ב) [פאה פ"ח מ"ז סנהדרין יז:], ג) שקלים פ"ה מ"ב, ד) [קידושין עו:], ה) כתובות מט:, ו) [ילקוט ליתא וכן בעי"י ליתא], ז) נ"א להתם, ח) [במכלתות פרשת תשא ליתא ורבנן אמרו מאי דכתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו אלו גבאי צדקה ופרנסי העיר], ט) [תוספתא פאה פ"ד], י) פסחים יג. ב"מ לח., כ) [מבואר היטב בפירש"י גיטין נג: ד"ה ולא אמיד], ל) יעב"ן, מ) [כ"ה בפרי'].

◆

תורה אור השלם

1 וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְיָ אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי: ירמיהו טו ב
2 יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: תהלים קטז טו
3 טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב שֶׁהֵם יָזוּבוּ מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבֹת שָׂדָי: איכה ד ט
4 וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאַרְגָּמָן וְאֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ: שמות כח ה
5 וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם וַעֲדָתוֹ לְפָנַי תִּכּוֹן וּפָקַדְתִּי עַל כָּל לֹחֲצָיו: ירמיהו ל כ
6 וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד: דניאל יב ג
7 כֵּן יֹאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ יְיָ וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה: שופטים ה לא

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כי בר מפני כבודו של רבא. ועיין לאותא כר"ה דף כב ע"ב גיטין דף ג ע"ב סנהדרין דף יא ע"ב:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' רעב קשה מחרב איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא אבע"א סברא הא קא מצטער: (ב) שם א"ל לאו הא האידנא תליסר שנין דלא חזוא לי: (ג) שם אין מונין אותן שתים שתים אלא: (ד) תוס' ד"ה ולשנותה וכו' משבאה ליד הגבאי אסור לשנותה הכא כל"ל ותיבות לדבר הרשות נמחק: (ה) ד"ה אכפיה וכו' כמו כפייה רב פפא לרב יהודה בפ' נערה: (ו) בא"ד שמתן שכרה בתוכה בצדה:

◆

רבינו גרשום (המשך)

ומצדיקי הרבים אלו גבאי צדקה שמעשין בני אדם ליתן צדקה ומצדיקין אותם: שבקתה לאומנותך. שהיה מלמד תינוקות כלומר אם היית מבטל עדיין לא היית מבטל לעמוד בגינה: דעתי עליהו. על התינוקות שלא הסחתי דעתי מהם שלא לזוזם ממקום זה שאני עומד: ורבנן מאי. כלומר כיון דלדיין נתת זוהר הרקיע לעתיד לבא [ולגבאי] צדקה נתת אור הכוכבים רבנן עצמן מאי לאיזה אור יזכו הן: כצאת השמש בגבורתו. דעדיף מכולהו: לפרוש זה מזה. בשוק משום חשדא שלא יחשדו זה לזה שא' מהם יתן לתוך כיסו ולא לכיס של צדקה אבל רשאי לפרוש זה לשער לשאול הצדקה וזה לחנות משום דקרובין זה לזה: פורטין לאחרים. שאם יש בכיס של צדקה פרוטות ורוצה לחלפן בסלע כסף פורטין לאחרים חלפי לאחרים ולא לעצמן שלא יחשדום שמרויחים בצדקה: אין מונין אותן שתים שתים. כשפורטין לאחרים אלא מונה אחת אחת שלא יטעה: לא יתיב מר. רבה: אציפי. אמחצלאות שפורסין על כותלי בית הכנסת והיו קנויות מצדקה: מחצלאות. ששוכבין עליהן עניים: עביד חד.

א) נראה דל"ל יליכא רק שררותא בעלמא: ב) נראה דל"ל וע"ש הרב נותנין כולן בשוה או דל"ל וקרוב שנותנין כולן בשוה כנ"ל: ג) נראה דל"ל והיינו כר' חנינא וכו':